

HAYOT FAOILIYATI HAVFSIZLIGI FANINING DOLZARB MUAMMOLARI.

Sodikova Shodiyaxon Solijonovna

Andijon davlat universiteti 1-bosqich tayanch doktoranti

Ilmiy rahbar: Zaynabiddinov Anvar Erkinjonovich

Andijon iqtisodiyot va qurilish instituti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo’yicha prorektor, biologiya fanlari doktori, professor.

Xavfsizlik - bu faoliyatning holati bo’lib, ma’lum ehtimollikda xavflarning kelib chiqishini bartaraf qilishdir. Faoliyat xavfsizligi qadim zamonlardan to hozirgi kunimizga qadar insoniyatni ilmiy va amaliy qiziqishlarining eng muhim bir tomonidir. Odamzot har doim o’zining xavfsizligini ta’minlashga intiladi. Ishlab chiqarishning rivojlanishi bilan bu masalalar maxsus bilimlarni talab qiladi. Bizning davrimizda xavfsizlik muammolari yanada keskinlashdi. Ma’lumki baxtsiz hodisalar, yong’inlar, avariya va talofatlardan katta miqdorda zarar ko’riladi.

Shuning uchun xavflardan himoyalash masalalarida odamlarni tarbiyalash muhim ahamiyatga ega. Jamiyatimizni barqarorlashtirishda bu fan muhim ijtimoiy rol o’ynaydi va xalq xo’jaligi faoliyatining xavfsizligi darajasini oshirishga ulkan hissa qo’shadi. Faoliyat jarayonining modeli ikki elementdan: inson va muhitdan tashkil topgan deyish mumkin, chunki faol faoliyat bilan faqat insonlar shug’ullanadi va ular o’zlarini o’rab turgan atrof muhit bilan yaqin munosabatda bo’ladilar. Shuningdek, «Inson - muhit» tizimini ham ikki maqsadli deb qarash mumkin:

«birinchi maqsadi - inson o’zining mehnat faoliyati jarayonida muayyan yutuqlarga, samaradorlikka erishishga harakat qilsa,

ikkinchi maqsadi- mehnati jarayonida yuzaga keladigan ko’ngilsiz oqibatlarni bartaraf qilishdan iborat bo’ladi.

Hozirgi davrda ishlab chiqarish xavflaridan, tabiiy ofatlardan, falokat va halokatlardan insonlarning hayot faoliyatini saqlash eng dolzarb muammolardan hisoblanadi. Turli falokatlar, halokatlar va ofatlardan insonlar hayot faoliyatini saqlash «Hayot faoliyati xavfsizligi» fanining maqsadlaridan biridir. Aynan mana shu muammolar yechimini «Hayot faoliyati xavfsizligi» fani o’rganadi.

Hayot faoliyati xavfsizligi fanini o’rganishda ijtimoiy, texnik, gumanitar fanlar qatorida ergonomika fanining ham ahamiyati katta. Ergonomika atamasi grekcha ergon – ish, nomos-qonun degan ma’noni anglatadi va bu so’z 1949-yilda Angliyada yuritila boshlanib, keyinchalik keng tarqalishiga olib keldi

Ergonomika - bu mehnat qurolining va mehnat sharoitining inson talablariga moslashuvi haqidagi fandır. Bu fanning maqsadi inson mehnat qilish jarayonida qulay, xavfsiz sharoitlarni yaratish, mehnat unumdorligini oshirishga bulgan imkoniyatlarni o’rganishdan iborat. Bu vazifani bajarishda inson va muhit tavsifnomalari aniq yoki ma’lum darajada mos tushishi o’rganiladi va xavfsizlik bilan bog’liq muhim vazifalar yechiladi.

Qadimdan inson o’z mehnat qurollariga va mehnat sharoitiga moslasha borgan va bu stixiyali ravishda bo’lgan. Ayni vaqtda insonlardan ham aniqlik, ham tez reaksiya, ham bexato harakat qilish talab etiladi. Bu harakatlar katta asabiy va psixik zo’riqish bilan bog’liqdir.

Ergonomika doirasida besh xil moslik-ma’lumot-axborot, biofizik, energetik, fazoviy-antropometrik va texnik-estetik moslanish mavjud bo’lib, ularni ta’minlash va amalga oshirish

ishni, qo’yilgan vazifani muvaffaqiyatli yakunlanishini kafolatlaydi. Bajarilayotgan turli jarayonlar va unga bog’liq bo’lgan uskuna, qurilmalar doirasida axborotni yetkazuvchi – ko’rsatuvchi moslama – mashina modeli bo’lsa, operator murakkab tizimda bo’lsa ham boshqarish ishlarini amalga oshiradi. Bu vazifani bajarish uchun ergonomika nuqtai-nazaridan shunday axborot modeli yaratilishi kerakki, bu model o’z vaqtida mashinaga taalluqli ta’rifni berishi, natijada operator toliqmasdan, fikrlab va e’tibor bilan axborotni xatosiz qabul qilib qayta ishlashi lozim. Murakkab hisoblangan vazifani yechish operatorning xavfsizligiga, aniq-sifatli ishlashiga, mehnat unumdorligiga, shuningdek insonning psixofiziologik imkoniyatlarini axborot modeliga mos bo’lishiga bog’liqdir. Biofizik moslik operatorning ish qobiliyatini, normadagi fiziologik holatini ta’minlaydigan atrof-muhitning yaratilishini ifodalaydi. Bu vazifa mehnat muhofazasi talablari bilan bog’langan. Atrof-muhitning ko’pgina omillari, chegara miqdorlari qonuniyat bilan belgilangan va ular operatorning ish vazifasi bilan doimiy bog’lanmagan bo’lishi mumkin. Shuning uchun mashinalarning yaratilishida shovqin, tebranish, havo muhiti kabi barcha birliklarning maxsus tekshirilishi talab qilinadi.

Insonning kuchi va energetik qobiliyati ma’lum chegaraga ega. Shuning uchun ish jarayonida boshqarish tizimida charchash maqsadga muvofiq bo’lmagan oqibatga olib kelishi mumkin. Shuningdek, ish tizimidagi aniqlik pasayadi. Bunday cheklanish yoki atrof-muhitga bog’liq bo’lgan vaziyat, omillar e’tiborga olinishi kerak. Energetik moslik operatorning optimal imkoniyatlari asosida talab qilinadigan kuch, sarflanadigan quvvat, harakatning aniqligi va tezligi bilan mashinani boshqarilishidagi kelishuvni ifodalaydi. Fazoviy-antropometrik moslik inson tanasi o’lchami, tashqi fazoning ta’sirli imkoniyatlari, ish jarayonida operatorning vaziyati, gavdaning turishi hisobga olinishini ifodalaydi. Vazifaning to’g’ri hal qilinishida ish joyi hajmi, operator harakatlanadigan masofa, balandlik, boshqaruv pultigacha bo’lgan oraliq va boshqa ko’rsatkichlar aniqlanadi. Moslikni ta’minlashda insonlarda antropometrik ko’rsatkichlarning har xil bo’lishi murakkab holatga olib keladi va bu vazifani yechishda ergonomika yordam beradi. Texnikaviy-estetik moslik insonni mehnat jarayonida, mashina bilan bo’ladigan muloqotida qoniqarli sharoit bilan ta’minlashni anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Mexnatni muxofaza qilish to‘g‘risidagi qonuni. Toshkent, 1993-y.
2. I. A. Karimov. O‘zbekiston XXI asr busag‘asida: Xavfsizlikka taxdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. T. O‘zbekiston 1997-y.
3. Goipov X.E. Mexnat muxofazasi. Toshkent, “Mexnat”, 2000-y.
4. Otaxonov M. Qurilishda Mexnat muxofazasi va xavfsizlik texnikasi. Toshkent, “Mexnat”, 1991-y.